

12/16/2024

“Easy to do”

Pētījuma ziņojums. Zviedrija

Aivita Putniņa
UN LĪDZPĒTNIEKI

Saturs

PROJEKTA MĒRĶIS.....	2
PĒTĪJUMA UZDEVUMI:	2
PĒTĪJUMĀ IZMANTOTĀS METODES	2
KĀPĒC JAUNIEŠIEM AR INVALIDITĀTI NAV DRAUGU? JAUNIEŠI UN ATTIECĪBAS AR VIENAUDŽIEM	3
IETEIKUMI APMĀCĪBU PROGRAMMAS UN PAKALPOJUMA VEIDOŠANAI	5

Projekta mērķis ir atbalstīt jauna pakalpojuma izveidi jauniešiem ar invaliditāti, izvērtējot projekta ieviešanas nosacījumus un iespējas Latvijā (Rīgā). Zviedrijā, Stokholmā, kur šis pakalpojums jau pastāv, taču gatavojas sniegt nevalstiska organizācija “Föreningen Framtidståget” (Zviedrija), kura līdz šim strādājusi ar sociālā riska jauniešiem. Pakalpojums balstās gados jaunu brīvprātīgo apmācībā, kuri sniegtu atbalstu jauniešiem ar invaliditāti.

Pētījuma uzdevumi:

- sadarboties ar jaunatnes darbiniekiem un jauniešiem ar invaliditāti, lai veiktu līdzdalības pētījumu par jauniešu ar invaliditāti vajadzībām, ierobežojumiem un risinājumiem;
- pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izstrādāt rekomendācijas apmācību programmas izveidei jaunatnes darbiniekiem, lai tie kļūtu par atbalsta/uzticamības personām jauniešiem ar invaliditāti un iesaistītu viņus dažādās aktivitātēs ārpus mājām.

Pētījumu apstiprinājusi Latvijas Universitātes Humanitāro un sociālo zinātņu pētījumu ētikas komiteja 2024. gada 11. septembrī, atzinuma nr. 71-43/119.

Pētījumā izmantotās metodes

Pētījums izmanto līdzdalīgās pētniecības metodes. Pētījuma veikšanai pieteicās 6 līdzpētnieki, taču līdzpētnieku skaits katrā tikšanās reizēs bija mainīgs. Tā kā līdzpētnieki atradās dažādās Zviedrijas pilsētās, bet pētījuma vadītāja – Latvijā, tikšanās notika hibrīdā formā.

Līdzpētnieki piedalījās 6 semināra nodarbībās, kas attiecīgi veltītas: (1) ievadījumam projektā un plašākam projekta mērķim un kvalitatīvās pētniecības metodēm, (2) pētījuma metodoloģijas un interviju vadlīniju izstrādei, (3-4) interviju veikšanai ar jauniešiem ar invaliditāti un viņu vecākiem, (5-6) pētījuma rezultātu apkopošanai, rekomendāciju izstrādei. Pēdējā nodarbība bija veltīta pētījuma prezentācijai līdzpētnieku grupai Latvijā, abu pētījumu salīdzinājumam un rekomendāciju izstrādei.

Daļa datu ir iegūti līdzpētnieku semināros, to **dalībniekiem daloties ar pieredzi**. Šie semināri tika ierakstīti un atšifrēti tālākai analīzei. Līdzpētnieki veica **intervijas ar jauniešiem**, kuri varētu saņemt ieviešamo pakalpojumu, un viņu vecākiem. Kopumā veiktas 5 intervijas, 1 no tām - izmēģinājuma intervija. Kopumā intervēti 3 jaunieši ar invaliditāti un 2 viņu vecāki. Diviem jauniešiem bija autisms, vienā gadījumā ar uzmanības traucējumiem, bet vienam redzes traucējumi. Interviju rezultāti tika izklāstīti līdzpētnieku seminārā, bet viena intervija pilnībā transkribēta un tai sagatavots rakstisks kopsavilkums. Pētījumu sarežģīja valodu barjera, jo ne visi intervētie jaunieši runāja zviedru valodā un rezultātus bija jātulko angļiski, kas bija līdzpētnieku semināru valoda. Līdzpētniekiem neizdevās sasniegt plānoto interviju skaitu, jo jaunieši ar invaliditāti, lai arī meklēti pa dažādiem kanāliem, aicinājumam neatsaucās. Vienlaikus intervēti jaunieši, kurus neizdotos sasniegt standarta metodēm – papildus invaliditātei daļai ir arī kāda cita ievainojamības pazīme. Interviju citātos lietots pētījuma dalībnieka pseidonīms.

Kāpēc jauniešiem ar invaliditāti nav draugu? Jaunieši un attiecības ar vienaudžiem

Zviedrijas situācija atšķiras no Latvijas, jo “badija” pakalpojumus Zviedrijā jau pastāv. Intervētie jaunieši norāda uz labi vides pieejamību, kas atšķirībā no Latvijas situācijas, atļauj lielāku rīcības brīvību, jauniešiem pārvietojoties ārpus mājām un patstāvīgi. Neskatoties uz lielāku vides pielāgojumu klātbūtni, līdzpētnieki diskusijās norāda, ka viņiem ikdienā nav bijis daudz pieredzes, kontaktējoties ar jauniešiem ar invaliditāti. Uz šo pieredzi arī norāda arī grūtības atrast intervējamās mērķa grupā.

Abiem intervētajiem vecākiem un viņu jauniešiem uzskati par draugu loku atšķirās. Kamēr vecāki raizējās par draugu trūkumu un vienā gadījumā norādīja pat uz regulāru apsmiešanu skolā, paši jaunieši intervijās centās problēmu atspēkot, izvairoties runāt par problemātiskām situācijām. Daļēji problēmas neatzīšana ir saistīta ar izpratni par patstāvību. Kā saka Oleksijs, viņa izcelsmes valstī dominē padomju tradīcija neredzīgos jauniešus izglītot atsevišķi no pārējiem, vienlaikus uzsverot vienlīdzības panākšanu kā paša jaunieša atbildību:

[Manā valstī ir] vairākas skolas neredzīgajiem un vājredzīgajiem, viena no skolām atradās tālu no manām mājām, tāpēc es īsti nevarēju pārāk daudz dzīvot pie saviem vecākiem. Lielāko daļu laika, ko es tur pavadīju, skolotāji viņi mums teica, ka tev jābūt vienlīdzīgam, tev nav jāsaka, ka tu esi īpašs, tev nav jāraud, ka tu esi akls, vai kādam vajadzētu man palīdzēt un mani atbalstīt. Tātad jums ir jābūt vienlīdzīgam kā citiem cilvēkiem bez invaliditātes vai pat labākam, nekā tas ir dažos gadījumos.

Šāda pieeja liek raudzīties aizdomīgi uz jebkuras palīdzības un atbalsta saņemšanu, ja vien tā nav saistīta ar vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu. Kā saka Oleksijs, “badija” pakalpojums viņam nav nepieciešams, bet atbilstīgu palīgīdzekļu nodrošinājums un pasniedzēju izpratne par darbu ar neredzīgu studentu – gan.

Vecāki uztraucās par pārmērīgu tiešsaistes komunikāciju, uzskatot, ka saziņa reālajā dzīvē jauniešiem neveidojas. Paši jaunieši intervijās pat uzsver, ka viņiem ir īpaši daudz draugu, taču tiešsaistē, šādi izvairoties no iespējamās stigmatizācijas un vecāku kontroles.

Viena ģimene, kurai tika intervēts gan jaunietis ar autiskā spektra traucējumiem, gan viņa mamma, pret pakalpojumu izturējās neitrāli, taču atzina, ka viņiem šāds pakalpojums nebūtu vajadzīgs. Abi arī savās intervijās norāda, ka izglītības iestādēs saņēmuši pietiekamu atbalstu. Vienlaikus dziļāk par šo jautājumu abi izvairījās runāt. Otrās ģimenes gadījumā mamma vēlētos “badija” pakalpojumu meitai, taču pati meita intervijā nevēlējās atzīt, ka šajā jomā viņai būtu nepieciešams kāds atbalsts.

“Badija” pakalpojuma saņemšanu visi intervētie jaunieši uztvēra kā savas patstāvības samazinājumu un norādi, ka viņi nespēj paši veidot attiecības. Tieši runājot par to, kāpēc šāds pakalpojums, intervijās paustas aizdomas, ka neizdosies atrast “badiju”, ar kuru sakristu intereses. Līdzīgi Latvijas gadījumā īpaši jaunie puīši ar invaliditāti uzskata, ka draudzību veido kopīga muzikāla gaume vai datorspēles:

Ir labi, ja ir cilvēki, kuriem ir tādas pašas intereses kā tev, jo, kad tu esi pilnīgi atšķirīgs, vai varat iedomāties, cik tas ir garlaicīgi, kad esat pilnīgi atšķirīgs un otru cilvēku interesē lietas,

kuras jūs pilnībā neinteresē. Jūs vienkārši sēžat un, ak, es jums par to pastāstīšu. Ak, nē, manī tas neinteresē. Lūdzu, lieciet mani mierā! (Oleksij)

Tiešas problēmas, kas saistītas ar pieejamo atbalstu invaliditātei, min tikai viens intervētais jaunietis ar neredzību. Divos gadījumos jauniešu grūtības ir arī sociālas – pirmais jaunietis ir bēglis, bet otra intervētā jaunieta dzīvo audžuģimenē, ar kuru neizdodas atrast labu kontaktu, visticamāk, jo invaliditāte saistīta ar uzvedības problēmām, kas apgrūtina gan saziņu ar vienaudžiem, gan audžuvecākiem.

Ieteikumi apmācību programmas un pakalpojuma veidošanai

- ⇒ Intervijas liecina, ka jauniešu invaliditāte krustojas ar citām iespējamām ievainojamības pazīmēm, kurām var būt pat lielāka ietekme uz jauniešu dzīvi kā invaliditātei.
- ⇒ Dažādu ievainojamību krustošanās rada arī lielāku potenciālu pakalpojuma pilnveidei, ja šīs pazīmes tiek apzinātas un uzrunātas reizē, sasniedzot labāku efektu. Pētījums rāda, ka invaliditāte var būt saistīta ar uzvedības traucējumiem, dzīvesvietas un sociālo kontaktu maiņu, dodoties bēgļu gaitās, disfunkcionālu ģimeni utt.
- ⇒ Līdzpētnieku grupa rāda, ka arī tā ir ārkārtīgi dažāda, apvienojot dažādu etnisko izcelsmju un valstu pārstāvjus, salīdzinot ar Latvijas pētnieku grupu. “Badiju” pakalpojumam ir potenciāls piedāvāt integrācijas un sadarbības pieredzi ne tikai jauniešiem ar invaliditāti, bet arī “badijiem”, līdz ar to apmācībā svarīga ir “badiju” grupas saliedēšana un supervīzija, salāgojot dažādās pieredzes.
- ⇒ Neskatoties uz iekļaujošu izglītību, pakalpojumu pieejamību un vides pielāgojumiem Zviedrijā, līdzpētniekiem ir bijis maz pieredzes un attiecību ar jauniešiem, kuriem ir invaliditāte.
- ⇒ Līdzpētnieku pieredze liecina, ka daļa no viņiem vienaudžus ar invaliditāti uztver kā trauslākus, baidoties aizskart ar nepareizi uzdotu jautājumu vai izteikumu. Zviedru pētnieku grupā ētiskas dabas jautājumi guva virsroku pāri pētnieciskiem jautājumiem; daļa jautājumu par invaliditātes un draudzības pieredzi intervētājiem nemaz netika uzdoti, izvairoties radīt iespējamās negatīvas emocijas.
- ⇒ Apmācības jāliek uzsvars uz vienlīdzīgu un drošu attiecību veidošanu starp “badiju” un jauniem, izvairoties no stereotipiem par invaliditāti kā nespējību visās dzīves jomās.
- ⇒ Līdzpētnieku pieredze liecina, ka viņiem ir pārāk maz informācijas par dažādiem invaliditātes veidiem un to ietekmi uz saziņu. Pētījumā netika iekļauti jaunieši ar kustību traucējumiem, kuriem būtu nepieciešama aprūpe, taču Latvijas dati liecina, ka pamata zināšanu iekļaušana apmācībā, ļautu pakalpojumu sniegt plašākam jauniešu lokam, kurus ar pētījumu neizdevās sasniegt.